

Az *Eucosma parvulana* (Wilkinson, 1859) magyarországi elterjedéséről (Lepidoptera: Tortricidae) Distribution of *Eucosma parvulana* (Wilkinson, 1859) in Hungary (Lepidoptera: Tortricidae)

FAZEKAS Imre

Abstract – Fazekas I. (2010): *Distribution of Eucosma parvulana* (Wilkinson, 1859) in Hungary (Lepidoptera: Tortricidae). – *e-Acta Naturalia Pannonica* 1 (1): 193–198. – The first study is completed with reference the Hungarian distribution of *Eucosma parvulana*. Structure of genitalia and morphological characteristics of wings are illustrated. Biological data and the habitats of the species are presented. Text in Hungarian with English summary and 6 figures.

Key words – Lepidoptera, Tortricidae, *Eucosma parvulana*, biology, distribution, Hungary.

Author's address – Imre Fazekas | Biology Department of Regiograf Institute | Majális tér 17/A | H-7300 Komló | Hungary | e-mail: fazekas.i@hu.inter.net

Summary – It is not easy to find sense in the nomenclature of *Eucosma parvulana* (see Agassiz & Langmaid 2004; Razowski 2003). The current view is that the populations living in the Isle of Wight (England) represent the nominotypical species.

E. parvulana is recorded outside the Isle of Wight in France, Sicily, Italy, Switzerland, Austria, Germany, Czech Republic, Poland, Slovakia, Hungary and Romania, and there is an unconfirmed report from the Balkans. Thus it is evidently widespread but local in Europe, in isolated localities.

E. parvulana is found in some areas of the Hungarian Plain and in the southern margin areas of the Hungarian mountains of medium height up to an altitude of 400 m above sea level. It occurs very locally where its food plant *Serratula tinctoria* grows. The habitat requirements and the early stages of the species are incompletely known.

A few entomological papers on the phenology of the moth are available.

Under average climate conditions the adults hatch out in early June and fly until the end of August. *E. parvulana* begins to fly just after dusk and remains active through the night until dawn, but when the moths arrive at light, they quickly settle down. The Hungarian researches dealt with the imago, and the early stages are unknown.

In Hungary, the species occurs in a wide range of habitats in which the foodplant, *Serratula tinctoria*, is present: in rich fens, eu- and mesotrophic

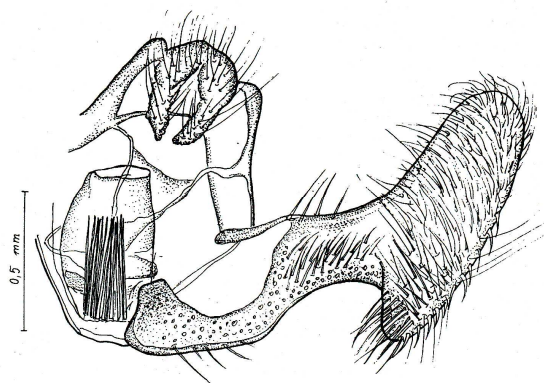
meadows and tall herb communities; in colline and montane hay meadows, acid grasslands and heaths; in halophytic habitats; in dry and semi-dry closed grasslands; in riverine ash-alder woodlands; in open dry deciduous woodlands; in coniferous woodlands; and in secondary and degraded marshes and grasslands.

Bevezetés – Introduction

Az Olethreutinae alcsaládba tartozó Eucosmini tribusnak mintegy 1000 fajtát írták le a Földön. Európában 215 faj él (Razowski 2003). Magyarországon ez idáig 23 *Eucosma* faj bizonyított (Pastoralis 2010). Közülük az ún. *E. hohenwartiana* fajcsoport (*hohenwartiana*–*fulvana*–*parvulana*) taxonjainak nevezéktana, elterjedése új megvilágításba került (Agassiz & Langmaid 2004). Az *E. parvulana*-t Razowski (2003) még az *E. hohenwartiana* ([Denis & Schiffermüller], 1775) szinonimájának tekintette.

Különösen az *E. parvulana* (= *scutana*) fajjal kapcsolatban több téves publikáció jelent meg hazánkban (Buschmann 2005; Szabóky 2009). Az előbbi szerzők nem vették figyelembe a fajra vonatkozó korábbi hazai és külföldi publikációkat (vö. Agassiz & Langmaid 2004; Fazekas 1997, 2002, 2007; Gozmány 1968; Horváth 1997; Petrich 2001ab; Razowski 2003). Ezekben a munkákban a *E. parvulana* faj magyarországi előfordulása egyértelműen bizonyított.

Buschmann (2005) szerint „...Csak az elmúlt három évben, tudatos keresés nyomán kerültek elő genitália-vizsgálatokkal is megerősített, hiteles *scutana*-példányok országunk határain belülről (a külföldi szakirodalomban sem szerepel magyarországi előfordulása a szóban forgó fajnak!).” A továbbiakban pedig ezt írja: „...Biztos hazai *scutana*-adatok egyelőre csak a Jászság – Tápóvidék határsávjából, illetve a Sár-hegy délies oldaláról ismeretesek. Ahol a *Serratula tinctoria* nagyobb állományokban előfordul – jelenleg egyedüli ismert tápnövénye –, ott a *scutana* is feltehetőleg mindenütt él(-het) hazánkban, ezért főleg síkvidéki kiszáradó mocsárréteken várható újabb populációinak megismerése.”

1. ábra. Az *Eucosma parvulana* (= *scutana*) hím genitália részlete (Fazekas 1995: 5. ábra nyomán)

Fig. 1. Male genitalia of *Eucosma parvulana* (= *scutana*) (after Fazekas 1995)

Ez teljesen téves állítás, ugyanis a fajt már korábban igazolták más földrajzi területekről (Fazekas 1995). A Mecsek és Völgység sodró-molylepké faunájának feldolgozásában (Fazekas 1995: 5. ábra) bemutattam a faj hím genitáliáját (gen. prep. No. 2808.), s már ekkor megjegyeztem: „...Hiteles példányok Dunántúlról főleg csak a Velencei-tó környékéről vannak (in coll. Petrich, Budapest, revid. Fazekas). Az *E. scutana* új faj a Mecsekvidék faunájában”. Ezt követően több lelőhelyről is publikálták, így a Szigetközből (Horváth 1997) Sárvíz menti szikésekről, a Velencei-tó környékéről (Petrich 2001ab), a Mecsekből (Fazekas 2002).

Buschmann (2005) a továbbiakban ezt írja „... Szükséges megemlítenem, hogy a *scutana* kisebb, mint a *cana* (12–16 mm fesztávú), egyöntetűen sötétebb és szürkésbarna árnyalatú, sohasem sárgás.” A közelrokon *Eucosma* fajok minimális méretbeli eltérései alapján nem lehet azonosítási jeget megállapítani. Már Razowski (2003) is rámutatott, hogy a két faj elülső szárnyának mintázata igen variabilis, s az *E. parvulana* (= *scutana*) formák inkább az *E. monstratana* (Rebel, 1906) és az *E. balatonana* (Osthelder, 1937) fajokhoz állnak közelebb.

Nem fogadhatjuk el Buschmann (2005) következő megállapítását sem: „...A Sár-hegyen viszont valószínűleg más növényfajon (például *Crupina vulgarison* ?) tenyészhet.”. Már Razowski (2003) is két tápnövényről ír: *Serratula hirsuta* és *S. tinctoria*. A „*Serratula hirsuta*” növényfaj hazánkban nem honos, s ezen a néven a fajt több botanikus sem tudta azonosítani az európai flórában (Csiky János, Kevey Balázs in litt.). A *S. tinctoria* hazánkban a lápréteken, nedves réteken, -kaszálókon, magaskórós társulásokban, száraz- és mészkerülő tölgyesekben, bokorerdőkben, feny-

vesekben, szikes pusztákon gyakori (Soó & Kárpáti 1968, Soó 1970), így nem tudjuk értelmezni a szerző azon megállapítását sem, hogy az újabb populációk megismerése „...főleg síkvidéki kiszáradó mocsárréteken várható.” Az európai *Eucosma* fajok tápnövényei között a *Crupina vulgaris* nem ismert (vö. Agassiz & Langmaid 2004; Razowski 2003, stb.). A további lehetséges tápnövényeket főleg a *Cirsium*, *Carduus*, *Centaurea* és *Picris* fajok között kell keresni.

Buschmann 2005-ös tanulmánya azután jelent meg, hogy már egy évvel korábban Agassiz és Langmaid (2004 [június 28.]) részletesen elemezték az ún. *E. hohenwartiana* fajcsoport nevezék-tanát és taxonómiáját, s megállapították, hogy az *E. scutana* (Constant, 1893) az *E. parvulana* (Wilkinson, 1859) szinonimája. Buschmann ezt a munkát sem vette figyelembe.

Sajnos Szabóky (2009) is kritika nélkül vette át a Buschmann (2005) korábbi írását, amikor legújabb bakonyi munkájában ezt írja: „A zsoltinavirág-tükrösmoly (*Eucosma parvulana*, = *scutana*) meglehetősen gyakori volt a Barta-réten. A hivatalos molyjegyzékben (Szabóky et al. 2002) nem szerepel, mert a budapesti MTM gyűjteményében nem volt meghatározott magyar példánya. Két évvel később Buschmann Ferenc megtalálta, és közölte a hazai adatait (Buschmann 2005). A Barta-réten rendszeresen, de csak egyes példányai kerültek elő.” Itt kell megjegyezni, hogy a Szabóky et al. (2002) névjegyzéke nem hivatalos magyar molyjegyzék, az egy munka a korábbi, s az azt követő jegyzékek sorában. A hivatalos jelzót ebben a szöveggörnyezetben nem lehet értelmezni. 2002-t követően a magyar molylepkéknek immáron az 1.4 verziója is megjelent Pasztorális Gábor tollából, amely jelen kötetünkben, de online az interneten is olvasható (www.microlepidoptera.shp.hu; www.microlepidoptera.uw.hu; www.acta.fw.hu). Szabóky (2002) szerint a *E. parvulana* „...meglehetősen gyakori volt a Barta-réten.”, majd így folytatja „...csak egyes példányai kerültek elő.”

Jelen tanulmányomban bemutatom az *E. parvulana* diagnózisát, biológiáját és földrajzi elterjedését az irodalmak és saját kutatásaim alapján.

***Eucosma parvulana* (Wilkinson, 1859)**

Catoptria parvulana Wilkinson, 1859, The British Tortrices, p. 91, pl. 1 fig. 6., Locus typicus: GB-Isle of Wight, lectotype: Hunterian Museum, Glasgow.

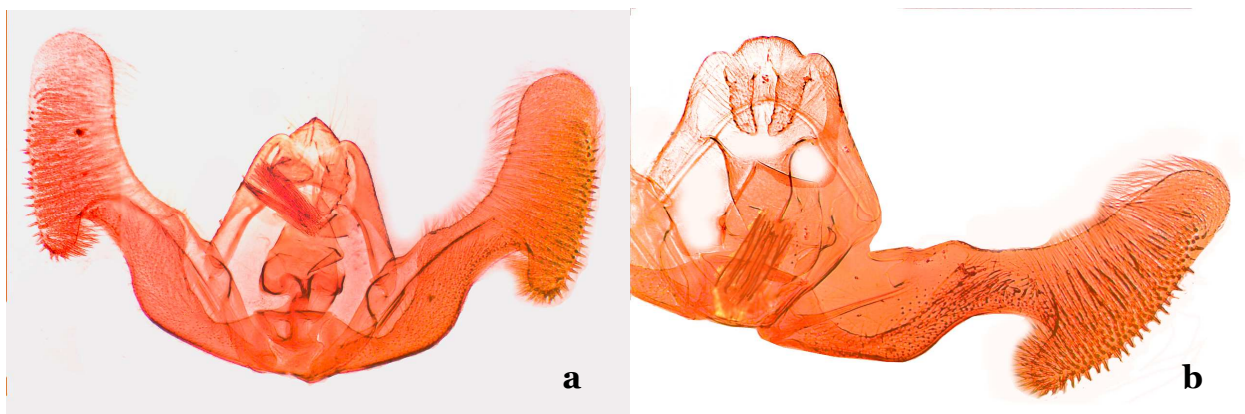
Syn.: *Grapholita scutana* Constant, 1893

Irodalom – References: Agassiz & Langmaid 2004; Bradly 1959; Buschmann 2005; Fazekas 1995, 2002, 2007; Gozmány 1968; Horváth 1997; Kennel 1921; Kuznetzov 1978; Petrich 2001ab; Razowski 2001, 2003; Szabóky 2009.

2. ábra. Az *Eucosma parvulana* imágók habitusképe: a) Komló, Kossuth-akna, b) Pákoz, Tót-ugrás

Fig. 2. Adults of *Eucosma parvulana*: a) H-Komló, Kossuth-akna, b) H-Pákoz, Tót-ugrás.

3. ábra. Az *Eucosma parvulana* hím genitáliája: a) Komló (gen. prep. Fazekas, No. 2780), b) Pákoz (gen. prep. Fazekas, No. 2808)

Fig. 3. Male genitalia of *Eucosma parvulana*: a) H-Komló (gen. prep. Fazekas, No. 2780), b) H-Pákoz (gen. prep. Fazekas, No. 2808).

Diagnózis – Diagnosis: Az elülső szárny hossza 12–16 mm. Az alapszín barnásszürke, enyhe krémes árnyalattal; a costalis strigulák (costal strigulae) szürkésen krémesek; a tükör (speculum) alapszíne világos barnás, a belső fekete vonalak változékonyak; a basalis- és a dorsobasalis folt sötét barnás, elmosódott szegéllyel; a hátsó szárny barnásszürke.

Hím-genitália – Male genitalia: A sacculus ventrális szegénye majdnem egyenes, caudális szöglete erőteljes; a cucullus többnyire egyenes, mediálisan kissé kiemelkedik, a ventrális szöglet enyhén nyújtott; az aedeagusban a cornutusok tömötték, fejlettek.

Nőstény-genitália – Female genitalia: Az apophysis posterior + ovipositor < 1 mm, míg az *E. fulvana* esetében > 1 mm (vö. Agassiz & Langmaid 2004: Figs. 9–11). A sterigma nyújtottabb, mint *E.*

hohenwartiana-é, s a subgenitális sternit apikális szegélye nem éri el a sterigma distális ívét; a ductus bursae keskenyebb.

Hasonló fajok – Similar species: *Eucosma hohenwartiana* ([Denis & Schiffermüller], 1775); *E. fulvana* (Stephens, 1834); *E. balatonana* (Osthelder, 1937); *E. obumbratana* ([Lienig] & Zeller, 1846).

Az *E. fulvana*-t Razowski (2003) még az *E. hohenwartiana* szinonimájának tekinti. Agassiz & Langmaid (2004) revíziója alapján valid faj, amely széles körben elterjedt Európában, azonban a tényleges elterjedést nem ismerjük, mivel a szerzők korábban az *E. hohenwartiana* formájaként azonosították.

Biológia – Biology: A lepkék repülését Razowski (2003) csak július és augusztus hónapokból jelzi. Magyarországon június elejétől augusztus végig

4. ábra. Az *Eucosma parvulana* habitatja: Pákozd, Tompos-hegy, Zsellér-legelő (fotó: Fazekas, 2006)

Fig. 4. Habitat of *Eucosma parvulana* in Pákozd, Hungary.

5. ábra. *Serratula tinctoria*, az *Eucosma parvulana* tápnövénye

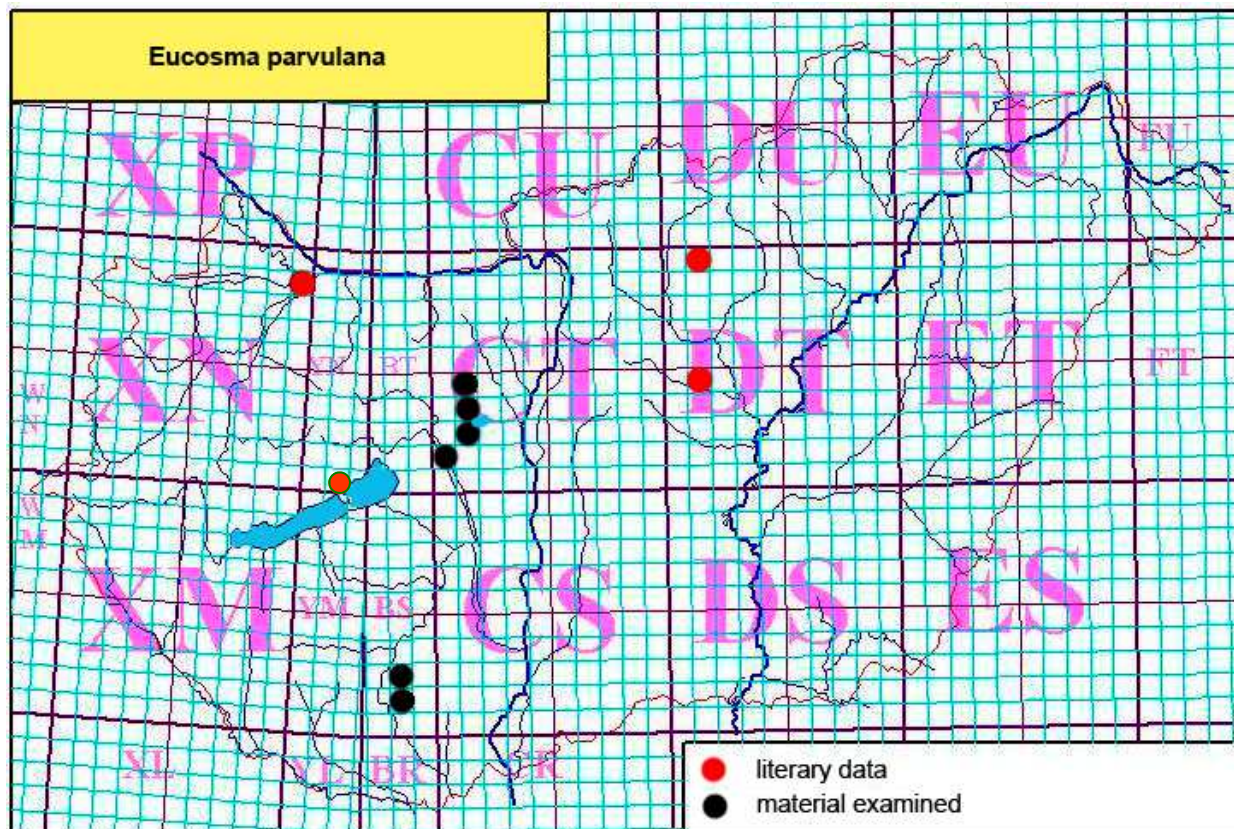
Fig. 5. *Serratula tinctoria*: host-plant of *Eucosma parvulana*

vannak adatok. A lárvákat augusztus harmadik hetétől szeptember végéig figyelték meg *Serratula hirsuta* és *S. tinctoria* (5. ábra) virágokon (Razowski 2003).

A tápnövényekkel kapcsolatos anomáliákat Agassiz & Langmaid (2004) a következőképpen foglalja össze: „In continental Europe there are more *Centaurea* ssp. than in Britain and the host range of some of these species may be wider. It is also unclear whether all the host plants listed in continental literature can be verified and further study to confirm the associations would be of interest.“

Élőhely – Habitat: Petrich (2001a) a Sárkeresztúrtól DNy-ra lévő szikpadkákkal, vakszik foltokkal váltakozó, nagy szikes réteken gyűjtötte, amelynek helyén a XIX. századi lecsapolások előtt még időszakos tó lehetett. A lelőhelyet nyugatról a Sárvíz galériaerdeje, északról pedig nagy kiterjedésű nádas határolja. Szikes láprét (Pákozd; Tótugrás), sztyeprét (Pákozd; Karácsony-hegy), száraz gyepek, cserjések (Pákozd, Tompos-hegy, Bella-fürdő), láprét, égeres (Pákozd; Kanca-hegy), patakos völgy (Pátka; Kórákás-szurdok), szikla és pusztagyepék, cserjések (Nadap; Csúcsos-hegy).

Láprétek, mocsárrétek, nedves kaszálók, hegyi rétek, magaskórósok, szikes rétek, -puszták, gyertyános-tölgyesek és bükkösök szegélye, karsztbokorerdők, fenyvesek, legelők, homoki rétek.

6. ábra. Az *Eucosma parvulana* gyűjtőhelyek Magyarországon: ● megvizsgált példányok, ● irodalmi adatok

Fig. 6. Collecting sites of *Eucosma parvulana* in Hungary. See list of localities in the text.

Magyarországi elterjedés – Distribution in Hungary: – Komló, Kossuth-akna, 1992. 06. 10. (Fazekas 1995, 2002, 2007); – Győr–Bácsa, 1996. 08. 15. (Horváth 1997); – Sárkeresztúr (Petrich 2001a); – Nadap (Csúcsos-hegy), Pákozd (Bella-fürdő, Karácsony-hegy, Kanca-hegy, Tótugrás), Pátka (Kórákás-szurdok), június 10-től augusztus 24-ig több példány (Petrich 2001b); – Farnos, Reketyés-ér 2003. 08. 05; Sár-hegy 2004. 07. 20. (Buschmann 2005); Pécsely (Szabóky 2009).

Palearktikus elterjedés – Distribution in Palaearctic: Jelenlegi ismereteink alapján csak Európában gyűjtötték: – Szicília, Olaszország, Franciaország, Svájc, Ausztria, Dél-Németország, Csehország, Szlovákia és Lengyelország (Razowski 2003; www.faunaeur.org); – Isle of Wight (sziget Dél-Anglia partjai előtt), „...the Balkan states to Romania.“, Dánia (Agassiz & Langmaid 2004). Az utóbbi szerzők megállapítják, hogy az *E. parvulana* szélesebb körben elterjedt Európában, mint az *E. hohenwartiana*.

Jegyzet – Notes: Az *E. parvulana* Bajorországban „vöröslistás” faj (Pröse et al. 2003). A korábbi évtizedekben *E. fulvana*-ról Ronkay és Szabóky (1981) és Szabóky (1982) tesz említést a Zempléni-hegységből illetve a Bakonyból. A tanulmányokból nem tudjuk, hogy miként azonosították a rokon taxonokat, ezért az adatokat csak fenntartással lehet elfogadni.

Mivel a mai napig nem készült el a Magyarország Állatvilág (Fauna Hungariae) sorozatban a hazai Tortricidae-k határozó könyve, azt sem tudjuk, hogy milyen külföldi kiadványok alapján azonosították. Ezt azért is fontos megjegyezni, mert a skandináv, a német és az angolszász irodalomban a közelrokon *Eucosma* fajok és infraspecifikus formák taxonómiai besorolása igen szubjektív. Ennek egyik tipikus és problémás esetével találkozunk Bradly (1959) 7. képtáblája, ahol a 81. ábra aláírása „*fulvana* Steph.”, miközben az extrém világos forma láthatóan más taxonhoz tartozik.

A magyarországi *Eucosma* fajok rendszer- tani névjegyzéke

Check-list of *Eucosma* species in Hungary

Genus *Eucosma* Hübner, [1823]

1. *E. lugubrana* (Treitschke, 1830) (= *Pygolopha tinacrina* Lederer, 1859); *Pygolopha tarica* Hartig, 1849)
2. *E. cana* (Haworth, [1811]) (= ?*Pyrallis marmorana* Fabricius, 1798; [*Tortrix*] *monetula* Hübner, [1814–17]; *Catoptria carduana* Guenée, 1845; *Grapholitha subvittana* Staudinger, 1922)
3. *E. hohenwartiana* ([Denis & Schiffermüller], 1775) (= *Tortrix scopolina* Haworth, 1811; *Tortrix paillana* Hübner, [1796]; ? *Semasia jaceana* Herrich-Schäffer, 1851)
4. *E. fulvana* Stephens, 1834
5. *E. parvulana* (Wilkinson, 1859) (= *Grapholitha scutana* Constant, 1893)
6. *E. balatonana* (Osthelder, 1937) (= *Eucosma danicana* Schantz, 1962; *Eucosma afflicta* Falkovith, 1964)
7. *E. obumbratana* ([Lienig] & Zeller, 1846) (= *expallidana* auct., nec Haworth, 1811)
8. *E. conterminana* (Guenée, 1845)
9. *E. aspidiscana* (Hübner, 1817)
10. *E. flavispecula* Kuznetzov, 1964
11. *E. conformana* (Mann, 1872)
12. *E. albidulana* (Herrich-Schäffer, 1851)
13. *E. fervidana* (Zeller, 1847)
14. *E. cumulana* (Guenée, 1845)
15. *E. aemulana* (Schläger, 1849) (= *lteriorana* Herrich-Schäffer, 1851)
16. *E. tripoliana* (Barrett, 1880)
17. *E. wimmerana* (Treitschke, 1835) (= *incana* Lienig & Zeller, 1846)
18. *E. lacteana* (Treitschke, 1835) (= *maritima* Humphreys & Westwood, 1845)
19. *E. tundra* (Kennel, 1900)
20. *E. metzneriana* (Treitschke, 1830)
21. *E. messingiana* (Fischer von Röslerstamm, 1837)
22. *E. campoliliana* ([Denis & Schiffermüller], 1775)
23. *E. pupillana* (Clerck, 1759)

Köszönet – Acknowledgements

Taxonómia és chorológia kérdésekben köszönöm a konzultációkat Pastorális Gábornak (SK-Komárno), Barry Goater-nek (GB-Chandlers Ford) és a John N. Langmaid-nak (GB-Southsea).

Irodalom – References

- Agassiz, D. J. L & Langmaid, J. R. (2004): The *Eucosma hohenwartiana* group of species (Tortricidae). – *Nota lepidopterologica*, 27 (1): 41–49.
- Bradly, J. D. (1959): An illustrated list of the British Tortricidae Part II: Olethreutinae. – *Entomologist's Gazette*, 10 (2): 60–80. pls. 1–9.
- Buschmann F. (2005): Új microlepidoptera fajok a Mát-ra Múzeum gyűjteményében. – *Folia Historico Naturalia Musei Matraensis*, 26: 173–175.
- Fazekas I. (1995): A Mecsekvidék és a Völgység sodró-molylepke faunája (Tortricidae). [Die Wickler-Fauna der Mecsek und Völgység-Gegend, S-Ungarn, Tortricidae]. – *Folia Comloensis*, 6: 5–33.

- Fazekas I. (2002): Baranya megye Microlepidoptera faunájának katalógusa. [Catalogue of Microlepidoptera fauna from Baranya county (South-Hungary)]. – *Folia Comloensis*, 11: 5–76.
- Fazekas I. (2007): Microlepidoptera Pannoniae meridionalis, VI. A Mecsek Microlepidoptera katalógusa (Lepidoptera). [Catalogue of Microlepidoptera fauna from Mecsek Mountains, SW Hungary]. – *Acta Naturalia Pannonica*, 2: 9–66.
- Gozmány L. (1968): Hazai molylepkéink magyar nevei. – *Folia Entomologica Hungarica*, 21: 225–296.
- Horváth Gy. J. (1997): Újabb adatok a Szigetköz lepkefaunájának ismeretéhez (Lepidoptera). – *Folia Entomologica Hungarica*, 58: 238–247.
- Kennel, J. (1921): Die Palaearktischen Tortriciden. Eine monographische Darstellung. – Stuttgart, E. Schweizerbart'sche Verlagsbuchhandlung, 742 pp., Taf. I–XXIV.
- Kuznetzov, V. I. (1978): Tortricidae (Olethreutinae, Conhyllidae) – listoverki [in] Medvedev, G.S.. [ed.]: *Opredelitel nasekomykh Evropeyskoy tchasti SSSR*, 4. Nauka, Leningrad, p. 193–710. [in Russian].
- Pastorális G. (2010): A checklist of Microlepidoptera (Lepidoptera) occurred in the territory of Hungary (1.4). – *e-Acta Naturalia Pannonica*, 1 (1): 89–170.
- Petrich K. (2001a): A Sárköz menti szikesek lepkefaunisztikai feltárása. – *Folia Entomologica Hungarica*, 62: 398–413.
- Petrich K. (2001b): A velencei táj lepkevilága. – *Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó*, Budapest, 305 pp.
- Pröse, H., Segerer, A. H. & Kolbeck, H. (2003): Rote Liste gefährdeter Kleinschmetterlinge (Lepidoptera: Microlepidoptera) Bayerns. – *BayLfU*, 166: 234–268.
- Razowski, J. (2001): Die Tortriciden (Lepidoptera, Tortricidae) Mitteleuropas. – Bratislava, 319 pp.
- Razowski, J. (2003): Tortricidae of Europe, Volume 2, Olethreutinae. – Bratislava, 299 pp.
- Ronkay L. & Szabó Cs. (1981): Investigations on the Lepidoptera fauna of the Zemplén Mts. (NE Hungary). I. The valley of Kemence stream. – *Folia Entomologica Hungarica*, 42: 167–184.
- Sóó R. & Kárpáti Z. (1968): *Növényhatározó*, II. Harasztok – Virágos növények. – Tankönyvkiadó, 846 pp.
- Sóó R. (1970): A magyar flóra és vegetáció rendszertani-növényföldrajzi kézikönyve IV. – Akadémiai Kiadó, 614 pp.
- Szabó Cs. (1982): A Bakony molylepkéi. – *A Bakony természettudományi kutatásának eredményei*, BTM Zirc, XV: 1–43.
- Szabó Cs. (2009): Pécsely lepkéi (Lepidoptera). – *Folia Musei Historico-naturalis Bakonyiensis*, 26: 111–140.